

Justitiedepartementet
Straffrättsenheten

Ju2018/04195/L5

Remissyttrande från ECPAT Sverige Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

ECPAT Sverige har beretts tillfälle att yttra sig över slutbetänkandet av *utredningen om starkare skydd mot barnäktenskap, tvångsäktenskap och brott med hedersmotiv*, (SOU 2018:69), och vill lämna följande yttrande.

1. INLEDNING

ECPAT Sverige (nedan ECPAT) är en barnrättsorganisation som arbetar mot alla former av sexuell exploatering av barn, såsom människohandel med barn för sexuella syften, dokumenterade sexuella övergrepp mot barn och sexuellt utnyttjande av barn i samband med resande och turism.

ECPAT välkomnar utredningen och tillstyrker förslaget om införandet av en särskild straffbestämmelse om barnäktenskap samt förslaget om ett utreseförbud för barn som riskerar att föras ut ur landet för att ingå äktenskap eller äktenskapsliknande förbindelser. Att införa barnäktenskapsbrott är i linje med att Sverige ska inkorporera FN:s konvention om barnets rättigheter i svensk lagstiftning 1 januari 2020. Konventionsstaterna har åtagit sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, och ska för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder. Barnkonventionen (art 19) fastslår att alla barn har rätt att växa upp i en miljö fri från våld, övergrepp, vanvård och försummelse. Barn har vidare (art 24) rätt till bästa uppnåeliga hälsa och staten har därmed ett ansvar att skydda barnet mot traditionella sedvänjor som är skadliga för barnets hälsa.¹ Tidiga äktenskap har identifierats av FN:s barnrättskommitté som en sådan skadlig sedvänja.² Detta tydliggörs likaså i FN:s utvecklingsmål, Agenda 2030 (5.3). FN:s kommitté för avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor (CEDAW-kommittén) har i allmänna rekommendationer tydliggjort att minimiåldern för äktenskap ska vara 18 år samt att barnäktenskap ska ses som en form av skadlig sedvänja.³

För att de ändringar i lagstiftningen som utredningen föreslår ska få genomslag i praktiken krävs dels rätt kompetens inom rättsväsendet samt en fungerande strukturell samverkan mellan ansvariga myndigheter. ECPAT välkomnar därför förslagen rörande specialisering av åklagare samt åtgärder för ökad samverkan mellan olika samhällsaktörer.

2. SAMMANFATTNING

ECPAT har valt att lämna synpunkter på valda delar av slutbetänkandet, utifrån sitt uppdrag. Nedan redovisas kortfattat de delar ECPAT avser att behandla samt inställningen därtill:

- ECPAT *tillstyrker* utredningens förslag om införandet av ett nytt brott, barnäktenskapsbrott.

- ECPAT *tillstyrker* utredningens förslag om införandet av ett reseförbud för barn som riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap eller könsstympas
- ECPAT *tillstyrker* utredningens förslag att ett reseförbud ska vara straffsanktionerat. Dock anser ECPAT att även i vart fall förberedelse till överträdelse av utreseförbud också bör kunna kriminaliseras.
- ECPAT *delar* utredningens bedömning att det bör vara särskilda åklagare inom Åklagarmyndigheten som hanterar anmälningar av barnäktenskapsbrott. ECPAT delar också utredningens bedömningar kring behovet av förbättrat samarbete och samverkan mellan berörda myndigheter. ECPAT ser också vikten i att berörda myndigheter har de resurser de behöver för att kunna tillgodose barns rättigheter.

3. EN SÄRSKILD STRAFFBESTÄMMELSE OM BARNÄKTENSKAP (5.4.3)

ECPAT tillstyrker utredningens förslag om införandet av en särskild straffbestämmelse om barnäktenskap. Såsom utredningen anför torde den föreslagna bestämmelsen få störst effekt på de informella äktenkapen, då några juridiskt giltiga svenska barnäktenskap inte längre kan ingås. Utöver detta har reglerna kring erkännande av utländska barnäktenskap skärpts.

Det är ECPATs ståndpunkt att ett barn aldrig kan samtycka till ett äktenskap eller en äktenkapsliknande förbindelse. Det bör därmed inte krävas att en person utövat tvång mot ett barn för att ett barnäktenskapsbrott ska anses ha begåtts. Av samma skäl som det inte krävs att gärningsmannen vidtagit något *otillbörligt medel* för att ett människohandelsbrott ska anses ha begåtts bör det heller inte krävas något otillbörligt medel för att ett tvångsäktenkapsbrott ska anses ha begåtts. ECPAT välkomnar därför utredningens förslag på formulering i lagtexten som tar bort kravet på otillbörliga medel samt tillägget om att även ett *tillåtande* straffbeläggs.

Utredningen anger vigselförrättaren som ett exempel på en person som kan anses ha medverkat till ett barnäktenkapsbrott och som därigenom kan dömas för sin *medverkan*. ECPAT anser dock att en vigselförrättare har ett större ansvar än så. Som utredningen beskriver så ligger det i uttrycket "förmår" ett orsakssamband mellan gärningsmannens handlande och att äktenkapet ingås. En vigsel kan inte ingås utan att en vigselförrättare genomför vigseln. Därigenom har vigselförrättarens aktiva handlande lett till att barnet har ingått ett äktenkap vilket enligt vår uppfattning kan göra att även förrättaren bör ses som en huvudgärningsman.

ECPAT tillstyrker slutligen utredningens förslag om att bestämmelsen om barnäktenkapsbrott är subsidiär till människohandelsbrottet liksom att det bör undantas från kravet på dubbel straffbarhet.

4. UTRESEFÖRBUD FÖR BARN I RISK (Kapitel 6)

Som framgår ovan är det ECPATs ståndpunkt att ett barn aldrig kan samtycka till ett äktenkap eller en äktenkapsliknande förbindelse och instämmer med utredningen i att det är angeläget att vidta åtgärder för att förhindra att så sker. ECPAT delar vidare uppfattningen att nuvarande reglering för att förhindra barnäktenkap är otillräcklig. Mot den bakgrunden delar ECPAT även inställningen att förslagen på åtgärd inte bara bör omfatta tvångsäktenkap utan även äktenkap som ett barn till synes samtycker till.

I förebyggande syfte bör ett utreseförbud för barn införas och passlagens regler ändras (avsnitt 6.5.3)

Ett utreseförbud för ett barn är en mycket ingripande åtgärd som inskränker barnets rätt till rörelsefrihet, vilket ställer stora krav på de bedömningar och överväganden som görs. Förbudet riktar sig därtill mot barn som ofta redan befinner sig i en utsatt kontext. Det gör att frågan är tämligen komplex. ECPAT delar dock utredningens bedömning att det finns ett behov av att kunna inskränka möjligheten att resa utomlands för barn som riskerar att föras ur landet för att ingå äktenskap, med hänsyn till de skador och konsekvenser ett barnäktenskap riskerar orsaka barnet. ECPAT delar vidare uppfattningen att ett utreseförbud som riktas mot en bestämd krets av potentiella förövare är lätt att kringgå och att utreseförbudet i stället bör avse den som ska skyddas av förbudet, d.v.s. barnet, för att åtgärden ska vara effektiv. ECPAT instämmer även i att förbudet ska kunna gälla oberoende av om barnet samtycker till åtgärden, mot bakgrund av att ett barn enligt ECPAT inte kan samtycka till ett äktenskap. Dessutom skulle en annan ordning, där ett barn har möjlighet att ge sitt samtycke, riskera att utsätta barnet för påtryckningar och att ansvaret läggs på barnet. ECPAT delar vidare slutsatsen att det inte är tillräckligt effektivt att endast ändra passlagens regler men att sådana ändringar kan utgöra komplement till ett utreseförbud.

ECPAT delar också uppfattningen att prövningen av frågor om utreseförbud måste grunda sig på vad som är bästa för barnet samt en rätt för barnet att bli hörd i enlighet med Barnkonventionen.

Närmare om utformningen m.m. av reseförbudet (avsnitt 6.5.4)

Angående förbudets utformning instämmer ECPAT i bedömningen att det räcker att det föreligger risk för att barnet kan komma att föras utomlands för att ett reseförbud ska kunna meddelas. Dock anser ECPAT att grunderna för när ett utreseförbud kan komma på fråga måste tydliggöras eftersom det rör sig om en inskränkning av grundläggande fri- och rättigheter.

ECPAT instämmer också i att utreseförbud bör kunna meddelas oavsett om förutsättningarna i LVU är uppfyllda.

ECPAT delar vidare inställningen att det inte bör uppställas något krav på att bortförandet ska vara menligt för barnet eftersom det, vilket utredningen påpekar, ligger i sakens natur att det är skadligt för ett barn att föras bort för att ingå äktenskap. ECPAT delar också inställningen att ett utreseförbud som huvudregel ska prövas i domstol men att socialnämnden i brådskande fall kan besluta om ett tillfälligt reseförbud som dock skyndsamt ska underställas förvaltningsrättens prövning.

När det gäller vilken tidsperiod som ska gälla för ett utreseförbud delar ECPAT inställningen att det bör gälla tills vidare med löpande skyldighet för socialnämnden att ompröva förutsättningarna samt med möjlighet att överklaga.

Utreseförbudet bör vara straffsanktionerat (avsnitt 6.5.5)

ECPAT tillstyrker utredningens förslag att utreseförbudet ska vara straffsanktionerat. Dock ifrågasätter ECPAT bedömningen att förberedelse och stämpling till överträdelse av utreseförbud inte bör kriminaliseras. Med tanke på den preventiva funktion som är målet med utreseförbudet och straffsanktoneringen, samt hur svårt det är att ingripa när ett barn väl lämnat landet, är det ECPATs inställning att i vart fall även förberedelse till

brott bör kunna kriminaliseras för att bättre kunna uppnå syftet med att skydda barn från att lämna landet för att ingå barnäktenskap.

Nya regler om utfärdande, återkallelse och spärr av pass (avsnitt 6.5.6)

ECPAT delar bedömningen att ett utreseförbud ska medföra passhinder samt passåterkallelse och spärrmarkering i (resehandlingssystemet) RES samt att de föreslagna ändringarna i passlagen i motsvarande mån även ska gälla för diplomat- och tjänstepass som utfärdas för barn samt för resedokument och främlingspass. ECPAT delar vidare förslaget att 8 § passlagen justeras till att även omfatta misstanke om äktenskapsbrott m.m. inklusive försök, förberedelse och stämpling till sådana brott.

En fråga om medborgarskap (avsnitt 6.6)

Mot bakgrund av vad som framkommer i avsnittet om medborgarskap, bör enligt ECPAT en särskild utredning tillsättas för att utreda det faktum att vårdnadshavare i dag kan säga upp ett barns svenska medborgarskap t.ex. för att försvåra för svenska myndigheter i samband med att barnet förs utomlands för att giftas bort.

Avslutningsvis gällande utreseförbud för barn i risk

Avslutningsvis vill ECPAT framföra att det även om det är ECPATs inställning att skyddsaspekten väger tyngre än rörelsefriheten i de fall ett barn riskerar att föras utomlands för att ingå äktenskap, med hänsyn till de skador ett barnäktenskap riskerar orsaka barnet, så är det fråga om en ingripande åtgärd som begränsar det enskilda barnets grundläggande fri- och rättigheter. Därför föreslår ECPAT att, om utredningens författningsförslag antas, en uppföljning görs efter lämplig tid för att utvärdera förbudets effektivitet och eventuella konsekvenser för barnet i fråga.

5. MYNDIGHETERS SAMVERKAN, ARBETSMETODER OCH ANSVARSOMRÅDEN (7.3.3)

Utredningen lyfter att en stor andel av de personer som vilseleds att resa ut ur Sverige eller med tvång förs ut ur landet för att giftas bort är barn. De utsätts ofta också samtidigt för andra former av övergrepp, till exempel misshandel eller våldtäkt mot barn. Gärningspersonerna tillhör i princip alltid barnens närstående krets. Det betyder att barnens situation ofta är mycket utsatt och svår. Utifrån detta finns i många fall ett stort behov av psykologiskt och socialt stöd i dessa ärenden, och därmed också ett stort behov av samverkan och samarbete mellan olika samhällsaktörer för att tillgodose detta behov. Utredningen ser att många olika insatser behöver göras för att öka och fördjupa samarbete och samverkan mellan olika aktörer för att effektivare identifiera, lagföra och förebygga barnäktenskap. Den bilden delar ECPAT. Både på en övergripande samhällsnivå och i ärenden som rör individuella barn behöver samverkan och samarbetet mellan olika samhällsaktörer fördjupas och formaliseras.

Utredningen gör bedömning att Åklagarmyndighetens samt Polismyndighetens utvecklingsarbete för att öka förutsättningarna för lagföring av tvångsäktenskap (och det föreslagna nya brottet barnäktenskapsbrott) bör fortgå. Det här är särskilt viktigt eftersom utredningens övriga förslag inskränker barnets rättigheter för att upprätthålla barnets rätt till skydd mot en skadlig sedvänja. Om överträdelse av lagstiftningen inte lagförs ger förslagen sannolikt ingen allmänpreventiv effekt. ECPAT instämmer i vikten av att ett gemensamt metodstöd bör behandla internationella aspekter och vara vägledande gällande möjligheterna att begära internationell rättslig hjälp samt säkra

bevisning i sådana ärenden. Slutligen kan ECPAT inte nog understryka vikten i att barnrättsperspektivet ska vara en av utgångspunkterna för det fortsatta utvecklingsarbetet inom myndigheterna.

ECPAT instämmer i utredningens bedömning att alla anmälningar om barnåktenskapsbrott bör koncentreras till ett mindre antal allmänna åklagarkammare och handläggas av särskilt utsedda åklagare. Att det också inrättas ett kompetensnätverk som de specialiserade åklagarna får tillgång till bedöms också vara viktigt. För att barnets rättigheter ska tillgodoses fullt ut i rättsväsendet krävs det att samtliga professioner som arbetar med den här typen av brott mot barn har specialistkompetens och möjlighet till kontinuerlig fortbildning.

Utredningen gör bedömningen att Skolverket och Socialstyrelsen bör beakta behovet av tydliga samverkansrutiner för att mer effektivt kunna skydda barn. Att Skolverket och Socialstyrelsen tar fram tydliga rutiner för hur myndigheterna ska samverka med andra myndigheter och exempelvis i vilka situationer socialtjänst eller polis ska involveras är av största vikt. Rutiner och stödmaterial är en förutsättning för att personal i skolor och andra som möter barn ska kunna göra en professionell bedömning kring när risker för barnet. Det är för barnet viktigt att riskbedömningarna inte utgår från fördomar eller andra felaktiga grunder utan att de är en sammanvägning av tillgänglig information och med ett tydligt barnrättsperspektiv. Det är lika viktigt att exempelvis skolpersonal tydligt vet vad de ska vara uppmärksamma på så att de kan uppmärksamma socialtjänst och polis i tid när en risk föreligger. För att samverkan ska fungera långsiktigt krävs att det finns en tydlig struktur och rutiner, att detta är förankrat på ledningsnivå samt att det sker en uppföljning och utvärdering kontinuerligt. ECPAT anser också att barn bör involveras i framtagandet och utvärderingen av materialet och att barns delaktighet i frågor som rör dem alltid ska prioriteras.

ECPAT instämmer i utredningens bedömning att en utvärdering bör göras av Utrikesdepartementets satsning under 2018–2020 på särskilda tjänster fokuserade på arbete med konsulära familjekonfliktsärenden och att målsättningen bör vara en permanent ordning med särskilda tjänstepersoner. ECPAT föreslår att det i en sådan utvärdering om möjligt ingår att barn som kommit i kontakt med verksamheten utifrån en roll som hjälpsökande eller anhöriga får beskriva sina upplevelser och komma med förbättrings- och utvecklingsförslag för verksamheten. Barns delaktighet och rätt att höras i frågor som rör barn är en viktig princip i barnkonventionen. ECPAT anser att barn alltid bör göras delaktiga i alla processer kring sådant som gäller dem, och speciellt sådant som berör begränsningar av deras rättigheter och stödinsatser vid utsatthet. Att prata med barn med egna erfarenheter kommer att tillföra viktiga perspektiv som bör vara utgångspunkten för allt fortsatt arbete.

6. ÖVRIGT

Rätten till målsägandebiträde, särskild företrädare för barn och offentligt biträde

Utredningen har granskat domar och anmälda brott och därvid uppmärksammat att en särskild företrädare i många ärenden inte förordnas när anmälningar görs gällande åktenskapstvång och vilseledande till tvångsåktenskapsresa – trots att majoriteten av målsägandena är barn vars föräldrar står som misstänkta. Detta, menar utredningen, kan vara en av anledningarna till att så få anmälningar leder till åtal och fällande dom. En målsägandes medverkan är en viktig faktor i förhållande till att ärenden kan utredas.

Det är ECPATs uppfattning att ett barn alltid måste få skyndsam tillgång till en företrädare, oavsett om det rör sig om ett målsägandebiträde, en särskild företrädare eller ett offentligt biträde. Barnets ombud kan spela en stor roll i att bidra till att ett ärende blir utredningsbart genom att ge det stöd och den information som barnet har rätt till i processen. Ett juridiskt ombud är utifrån ett rättssäkerhetsperspektiv, av fundamental vikt i dessa ärenden. ECPAT vill i detta sammanhang lyfta vikten av att de ombud som förordnas i dessa fall innehar särskild kompetens och erfarenhet. Ett ombuds förmåga att sätta sig in i barnets situation, att kommunicera med barnet och förmå att hantera känsliga situationer kan ha avgörande betydelse för rättsprocessen i stort men framförallt för barnet ifråga.

Föredragande i ärendet har varit juristerna Isabella Kim och Clara Ludvigsson samt legitimerad psykolog Johanna Engström.

Stockholm 2019-05-28

För ECPAT Sverige,

Anna Karin Hildingson Boqvist
Generalsekreterare